

راهکارهای تشویق خانواده ها به فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات

طیبه بحرینی بروجنی^۱

چکیده

یکی از دغدغه‌های جوامع امروزی، کاهش نرخ رشد جمعیت و گرایش روزافزون خانواده‌ها به فرزندآوری کمتر است؛ مسئله‌ای که می‌تواند در آینده آثار منفی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی فراوانی به دنبال داشته باشد. در این میان، دین اسلام همواره بر اهمیت تشکیل خانواده و تداوم نسل تأکید کرده است. قرآن کریم و احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، جایگاه ویژه‌ای برای فرزند و تشویق خانواده ها به فرزندآوری قائل شده‌اند، بهره‌گیری از آموزه‌های قرآن و سنت می‌تواند زمینه‌ساز بازگشت نگاه مثبت و مسئولانه به فرزندآوری در جامعه امروزی باشد، بنابراین ضرورت دارد که راهکارهای تشویق خانواده ها به فرزندآوری را شناخته و مورد بررسی قرار داد، هدف اصلی تحقیق، بررسی راهکارهای تشویق خانواده ها به فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات می‌باشد، روش انجام پژوهش از نوع کیفی است و از جمله مطالعات کتابخانه‌ای به شمار می‌رود، که به صورت توصیفی به بررسی موضوع پرداخته شده؛ از جمله یافته ها و نتایج این پژوهش می‌توان به برخی راهکارهای تشویق خانواده ها به فرزندآوری در بعد اقتصادی مانند: ارائه تسهیلات مالی به خانواده ها، حمایت و کمک های دولتی و در بعد اجتماعی مانند: ۱. ارائه شغل و امنیت شغلی به پدران، طرح اجاره مسکن به خانواده های پر جمعیت و در بعد فرهنگی مانند: فرهنگ سازی در جهت ازدواج بهنگام و فرزندآوری و عدم تجمل گرایی اشاره نمود.

کلید واژه ها: راهکار، خانواده، فرزندآوری.

^۱ - طلبه سطح ۲، حوزه علمیه حضرت زهرا (سلام الله علیهما)، شهرستان بروجن.

مقدمه

بحث از ارائه راهکار در جهت تشویق خانواده ها به فرزندآوری یک موضوع چند وجهی است که می توان از جنبه های مختلف به بررسی آن پرداخت، در این مقاله به ارائه راهکار در سه بعد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اشاره شده است.

ضرورت انتخاب موضوع این است از آن جایی که امروزه کاهش جمعیت در خانواده ها روز به روز در حال افزایش است و عوامل مختلف مانند: تورم، تهاجم فرهنگ غربی، بیکاری و.... سبب شده اند که والدین و زوجین تمایلی به داشتن فرزند نداشته باشند یا به داشتن یک فرزند اکتفا کنند ضروری است که راهکارهای افزایش و تشویق به فرزندآوری در جامعه را بررسی نمود.

با توجه به جستجوهای که در سایت های مختلف انجام گرفت هیچ پایان نامه، مقاله و یا کتابی تحت عنوان موضوع فوق وجود نداشت؛ اما برخی مقالات و کتب مشابه عنوان فوق وجود داشت. به عنوان نمونه برخی از آنها ذکر می شود. ۱) کتاب کتاب فرزندآوری در سبک زندگی اسلامی، تألیف مسلم شوبکلانی؛ این کتاب در سال ۱۳۹۴ تألیف یافته و از مباحث مقدماتی کتاب در راستای نگارش قسمت هایی از مفهوم شناسی مقاله پیش رو و برخی راهکارهای اقتصادی استفاده شده است؛ ۳) مقاله بررسی جامعه شناختی گرایش به فرزندآوری و برخی عوامل مرتبط با آن نوشته صمد کلانتری و محمد عباس زاده، این مقاله در سال ۱۳۸۹ به شماره ۳۷ در فصلنامه جامعه شناسی پذیرش یافته و برخی مسائل و راهکارهایی اجتماعی نوشتار فوق از مطالعه مباحث این مقاله به دست آمده است و در این مقاله بیشتر به موانع اجتماعی و راهکارهای اجتماعی فرزندآوری پرداخته شده است؛ ۳) مقاله راهکارهایی برای افزایش جمعیت، نوشته محمد حسین بوریانی در تاریخ ۱۳۹۹ در این مقاله کوتاه بیشتر به سخنرانی های مقام معظم رهبری اشاره شده است که در برخی راهکارهای فرهنگی از مطالب این مقاله استفاده شد؛ در هر صورت وجه تمایز نوشتار حاضر با

این کتب و پژوهش‌ها در این است که در نوشتار حاضر هدف بررسی راهکارهای تشویق خانواده‌ها به فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات است حال آنکه این امر در هیچ کدام از پژوهش‌های فوق‌الذکر انجام نگرفته است. اکنون سؤال اصلی پژوهش این است که راهکارهای تشویق خانواده‌ها به فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات چه هستند؟ محقق در صدد است با مراجعه به منابع به این مهم پاسخ دهد.

۱. مفهوم‌شناسی

در این قسمت از نوشتار مهمترین واژه‌های کلیدی از نظر لغوی و اصطلاحی بررسی می‌شوند.

۱-۱. راهکار: در لغت «راهکار» کلمه‌ای ترکیبی از «راه + کار» به معنای راه حل، پاسخ، جواب، شیوه نامه و روش حل مسائل و یا روش انجام کار است؛ در اصطلاح این واژه به معنای مسیرها و راه‌هایی که در اختیار هست که برای رسیدن به هدف یا قصد و انگیزه‌ی انجام امور وجود دارد.^۱

۱-۲. فرزندآوری: در لغت از زادن به معنای بچه‌آوری، ولد، بچه‌زایی است همچنین در لغت به معنای زاد و ولد هم آمده است؛ در لغت ولد یعنی «فرزند»^۲ و در لغت فارسی معنای ولد «زاد» نیز هست^۳؛ لذا در عرف عام، کلمه «زاد و ولد» مرادفی برای فرزندآوری به کار می‌رود. البته ولد در لغت به معنی ذریه و نسل و پشت نیز آمده است که همه این لغات به یک معنا می‌باشند در اصل کلمه «ولد» نظریه‌های متفاوتی وجود دارد ولی در اصل به معنای فرزند است بچه برای مذکر و مؤنث و مثنی و جمع یکسان است.^۴ در اصطلاح عرب، ولد به معنای هر حیوانی است که بر اثر وضع حمل

۱ - عمید، فرهنگ لغت عمید، ص ۲۶۵.

۲ - قریب، تبیین اللغات التبیان الایات یا فرهنگ لغات قرآن، ج ۱، واژه ولد

۳ - انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج هفتم، ص ۷۵۱

۴ - خلیل جرس، فرهنگ لاروس، ج ۱، ص ۲۲۰۱

پدید آمده باشد، خواه از ذکور باشد یا از اناث.^۱ در اصطلاح به فرزندآوری، تولد نوزادی گفته می‌شود که از نسل شخصی به طور مستقیم به وجود آمده باشند؛ خواه بی‌واسطه و خواه با واسطه. طبق این معنا، نبره و نواده‌های شخص هر اندازه که پایین رود، در زمره اولاد و فرزندان او به حساب می‌آیند.^۲ همچنین در اصطلاح علوم اجتماعی، روان‌شناسی و دینی، فرزندآوری به فرآیند تصمیم‌گیری، اقدام و تحقق تولد فرزند در یک خانواده گفته می‌شود که می‌تواند شامل ابعاد جسمی، روانی، فرهنگی، دینی و اقتصادی نیز باشد. در نگاه دینی، فرزندآوری تنها یک پدیده زیستی نیست، بلکه امر مقدسی است که در راستای تحقق اهداف خلقت، تداوم نسل، بقای دین و رشد اخلاقی و معنوی جامعه انجام می‌گیرد.^۳

۱-۳. جامعه: واژه «جامعه» از نظر لغوی اسم فاعل مؤنث از مصدر «جمع» گرفته شده و به معنای گردآورنده، فراهم کننده و جمع کننده است.^۴ هم چنین معانی دیگر مانند: جمع شدن، اجتماع، گروهی از افراد نیز برای آن ذکر شده است. در فرهنگ لغت فارسی دهخدا، جامعه به معنی گردهمایی انسان‌ها با هدف زندگی مشترک^۵ و در اصطلاح جامعه به مجموعه‌ای از انسان‌ها در زندگی همسان، با نیازها، عقاید و اهداف مشترک گفته می‌شود.^۶

۲. مهمترین راهکارهای اقتصادی تشویق به فرزندآوری

قطعاً بین مسائل اقتصادی و فرزندآوری ارتباط مستقیمی برقرار است زیرا افزایش چالش اقتصادی اثرات منفی کلانی را در پی داشته که خانواده و جامعه را در بطن خود دچار مشکلاتی

^۱ - جبران، فرهنگ الفبایی للرائد(عربی به فارسی) جلد اول، ص ۹۴۱

^۲ - طاهری، حقوق مدنی (طاهری)، جلد ۲، ص ۳۰۱

^۳ - کلانتری، مقاله‌ی «بررسی جامعه‌شناسی گرایش به فرزندآوری و برخی عوامل مرتبط با آن»، ص ۸۷.

^۴ - عمید، فرهنگ فارسی عمید، ذیل واژه جامعه.

^۵ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۲، ص ۳۲۰.

^۶ - گیدنز، جامعه شناسی، ص ۱۵.

می‌کند، لذا ارائه راهکار در خصوص تشویق به فرزندآوری اهمیت و ضرورت دو چندان می‌یابد که در این قسمت از نوشتار به بررسی برخی از مهمترین راهکارها پرداخته می‌شود.

۲-۱. ارائه تسهیلات مالی به خانواده ها

یکی از راهکارهای اصلی تشویق خانواده ها به فرزندآوری ارائه تسهیلات اقتصادی به خانواده ها است، اگر در جامعه ای تسهیلات اقتصادی در اختیار مردم قرار بگیرد مسلماً رشد فرزندآوری آن جامعه افزایش پیدا می‌کند و در غیر این صورت نه تنها رشد جمعیت و فرزندآوری افزایش پیدا نخواهد کرد بلکه دچار پیری و کاهش جمعیت می‌شوند و در چنین جامعه می‌توان شاهد افزایش جرم و جنایت، قتل زن و فرزند بخاطر مسائل و مشکلات اقتصادی نیز بود،^۱ اما اگر تسهیلات فرزندآوری بیشتری به خانواده ها ارائه شود آنها نیز به داشتن فرزندان بیشتری مشتاق می‌شوند. زیرا وقتی خانواده‌ها از نظر اقتصادی حمایت شوند، نگرانی‌های مربوط به هزینه‌های نگهداری، آموزش و تربیت فرزند کاهش می‌یابد و این موضوع باعث افزایش رغبت و توانایی آنها در داشتن فرزند بیشتر می‌شود.^۲

لذا ارائه تسهیلات اقتصادی مانند اعطای وام‌های بلند مدت و با سود کم به خانواده ها و یا ارائه تسهیلات مالی به زنان باردار که امورات پزشکی آنها به صورت رایگان در برخی مراکز انجام بگیرد موجب افزایش فرزندآوری در جامعه می‌شود و بر عکس عدم ارائه تسهیلات اقتصادی مانند وام فرزندآوری و.... یک معضل و یک عذر تقریباً عمومی و بهانه همگانی برای فرار از زیر بار افزایش فرزندآوری در خانواده می‌شود. لذا باید دولت‌ها به این امر توجه کنند، همچنین ارائه تسهیلات

^۱ - جمعی از نویسندگان، بررسی اقدامات حمایتی دولت از فرزندآوری با اتکا به مؤلفه های اقتصادی و اجتماعی، منتشر شده در دومین کنفرانس بین المللی سلامت علوم تربیتی و روان شناسی، تهران، ۱۴۰۲.

^۲ - ترکیان ولاشانی، صاحب جان و دوستان، فرزندآوری: عوامل سوق دهنده و بازدارنده، نشریه پایش: شماره ۳، ص ۲۴۲

فردی که پس از سال ها ازدواج صاحب فرزند نشده بود، فرمود: زمانی که یکی از شما فرزندان
 شدنش دیر شود، باید بگوید: «اللَّهُمَّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَحِيدًا وَحْشًا، فَيَقْصُرَ شُكْرِي عَنْ تَفَكُّرِي، بَلْ هَبْ لِي
 أُنْثَىٰ وَعَاقِبَةً صِدْقٍ دُكُورًا وَإِنَاثًا، أَسْكُنُ إِلَيْهِمْ مِنَ الْوَحْشَةِ وَآنَسُ بِهِمْ مِنَ الْوَحْدَةِ وَأَشْكُرُكَ عَلَى
 تَمَامِ النُّعْمَةِ^۱؛ خدایا! مرا تنها و وحشت زده نگذار تا سپاسگزاریم از تدبیرم کمتر شود؛ بلکه محل
 انس و جانشینی درست از پسران و دختران را به من ببخش که از وحشت به اینان انس گیرم و از
 وحدت با آنان آرامش یابم و به هنگام کامل شدن نعمت تو را سپاس گویم». در این دعا وجود فرزند،
 باعث آرامش و عاملی برای دوری از وحشت و تنهایی زوجین به شمار آمده است.

بنابراین ضرورت ارائه راهکار و فرهنگ سازی برای افزایش باروری لازم است زیرا این قضیه
 نباید با شعار پیش رود؛ متفکرین و صاحبان دانش مرتبط با مسئله جمعیت می توانند در این زمینه
 منطق صحیح و قابل قبولی را ارائه کنند. چون فرهنگ سازی در این مسئله مثل مسائل دیگر
 اجتماعی، حرف اول را می زند که متأسفانه امروز این فرهنگ سازی نیست.^۲

۴-۲. عدم تجمل گرایی و اسراف

یکی دیگر از راهکارهای فرهنگی در جهت افزایش فرزندآوری، عدم تجمل گرایی و اسراف می
 باشد، زیرا این موارد از جمله عوامل فرهنگی هستند که در رشد جمعیت تأثیر گذار بوده و
 متأسفانه بسیاری از خانواده های جوامع مسلمان به علت تجمل گرایی و یا اسراف بیش از حد، که
 یک کار غیر اسلامی و نکوهش شده در دین اسلام هستند، در امر فرزندآوری کوتاهی کرده اند
 بدین صورت که برخی به فکر اطلاق جداگانه برای هر فرزند هستند و یا ریخت و پاش های اضافه

^۱ - کلینی، اصول کافی، ج ۶، ص ۷.

^۲ - عیوضی، فرزندآوری در کلام رهبری، ص ۱۳۲.

برای فرزندی که هنوز نوزاد است یا به دنیا نیامده است مانند جشن های ماهگرد تولد که به صورت ماهیانه جشن تولد برای نوزاد گرفته شود و یا آتلیه و هزینه های عکاسی از اولین روز نوزادی فرزند به دنیا آمده و خرید انواع سیمونی های گران قیمت و ... که بخاطر این تجملات و یا چشم و هم چشمی با دیگران زوجین از موضوع فرزندآوری غفلت می کنند.

موضوع رفاه و راحت طلبی و معیشت مناشب، و تجملات آنچنانی اطاق مخصوص فرزند و یک ترند جدید غرب گرایان نیست بلکه در گذشته نیز این موضوع وجود داشت،^۱ اما در گذشته مردم از اعتقادات بیشتری برخوردار بودند و فضای مجازی خیلی رواجی در بین مردم نداشت اما تبلیغ رفاه طلبی و دوری از فرزند آوری در عصر امروزی از سوی غرب بیشتر به واسطه شبکه های اجتماعی مانند اینستاگرام، تلگرام و ... و همچنین فضای مجازی ، ماهواره و اینترنت و حتی بازی های کامپیوتری انجام گرفته است، و این اسراف و تجملاتی بودن یک معضل و یک عذر تقریباً عمومی و بهانه همگانی برای فرار از زیر بار ازدواج و فرزندآوری در جوامع اسلامی شده است که در کاهش جمعیت تأثیر گذار بوده و لذا مبارزه با این دو مورد از عوامل فرهنگی مؤثر بر رشد جمعیت خواهد بود.

^۱ - جمعی از نویسندگان ، دانش خانواده و جمعیت ، ص ۱۳۰.

نتیجه گیری

از موضوعات مهمی که امروزه در جامعه دغدغه جامعه شناسان و علما و اندیشمندان است کاهش جمعیت می باشد که متأسفانه بر اثر عوامل بسیاری نرخ جمعیت به نحو قابل ملحوظی کاهش یافته است، بنابراین ضرورت دارد که راهکارهای فرزندآوری در جامعه را شناخته و مورد بررسی قرار داد؛ منظور از فرزندآوری، به تولد نوزادی گفته می شود که از نسل شخصی به طور مستقیم به وجود آمده باشند؛ خواه بی واسطه و خواه با واسطه.

بحث از ارائه راهکار در جهت نهادینه سازی فرهنگ فرزندآوری در جوامع اسلامی یک موضوع چند وجهی است که می توان از جنبه های مختلف به بررسی آن پرداخت، در این مقاله به ارائه راهکار در سه بعد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اشاره شده است.

ضرورت انتخاب موضوع این است از آن جایی که امروزه کاهش جمعیت در خانواده ها روز به روز در حال افزایش است و عوامل مختلف مانند: تورم، تهاجم فرهنگ غربی، بیکاری و.... سبب شده اند که والدین و زوجین تمایلی به داشتن فرزند نداشته باشند یا به داشتن یک فرزند اکتفا کنند ضروری است که راهکارهای افزایش و تشویق به فرزندآوری در جامعه را بررسی نمود.

مهمترین راهکارهای تشویق به فرزندآوری در بعد اقتصادی عبارتند از: ۱. ارائه تسهیلات مالی به خانواده ها، ۲. حمایت و کمک های دولتی و ۳. کاهش تورم و کاهش هزینه ها.

مهمترین راهکارهای تشویق به فرزندآوری در بعد اجتماعی عبارتند از: ۱. ارائه شغل و امنیت شغلی به پدران، ۲. توجه دادن خانواده ها به منافع داشتن فرزند و ۳. طرح اجاره مسکن به خانواده های پر جمعیت.

مهمترین راهکارهای تشویق به فرزندآوری فرزندآوری در بعد فرهنگی عبارتند از: ۱. فرهنگ سازی در جهت ازدواج بهنگام و فرزندآوری و ۲. عدم تجمل گرایی و اسراف.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن مجید ، ترجمه محمد علی رضایی اصفهانی .

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، قم: نشر جامعه مدرسین، ۱۱۲۱ ق
۲. اشرفی پیمان ، محبوبه، مقاله فرزندآوری از واقعیت تا تبلیغات ، روزنامه سراسری پیام زمان، شماره ۴۸۹۰، آبان ماه ۱۳۹۸.
۳. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، جلد هفتم، تهران : انتشارات سخن، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۴. آیت الهی، محمد باقر ، جمعیت و خانواده در اسلام ، تهران : ناشر : پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰.
۵. ایگنیاس، لپ، روان شناسی عشق ورزیدن، ترجمه کاظم سامی و محمود ریاضی، تهران، ۱۳۸۹
۶. بزرگزاده و سیف الهی ، زمینه ها و تنگنایهای اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر کاهش یا افزایش فرزندآوری در چند دهه اخیر در ایران ، نشریه پژوهش های جامعه شناختی تهران ، ۱۴۰۲.
۷. ترکیان ولاشانی ، صاحب جان و دوستان ، فرزندآوری : عوامل سوق دهنده و بازدارنده ، نشریه پایش ، سال هجدهم ، شماره سوم ، ۱۳۹۸ .
۸. جبران ، مسعود، فرهنگ الفبایی للرائد(عربی به فارسی) جلد اول، ترجمه: رضا انزایی نژاد، بی تا.
۹. جمعی از نویسندگان ، بررسی اقدامات حمایتی دولت از فرزندآوری با اتکا به مؤلفه های اقتصادی و اجتماعی ، منتشر شده در دومین کنفرانس بین المللی سلامت علوم تربیتی و روان شناسی ، تهران ۱۴۰۲.
۱۰. جمعی از نویسندگان ، دانش خانواده و جمعیت، تهران: معارف ، ۱۴۰۰ .
۱۱. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم ، قم : نشر اسراء ، ۱۳۹۰ هـ.ش.
۱۲. چوبینه ، حمید، مقاله حمایت بیمه ای از ۹ میلیون نابارور ، نشریه : روزنامه ایران ، شهریور ۱۴۰۲.
۱۳. خلیل جرس، فرهنگ لاروس، ترجمه : سید حمید طبیبیان ، چاپ ۱۸ تهران : نشر امیرکبیر ، ۱۳۸۷.
۱۴. دهخدا ، علی اکبر ، لغتنامه دهخدا ، تهران : نشر دانشگاه ، ۱۳۷۷.
۱۵. شوبکلای ، مسلم ، فرزندآوری در سبک زندگی اسلامی ، تهران ، ۱۳۹۴.

۱۶. طاهری، حبیب الله، حقوق مدنی (طاهری)، قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۸ ه.ق.
۱۷. طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، تهران: انتشارات اسلامی، مترجم: محمدباقر موسوی گرمارودی، ۱۳۷۷ ه.ش.
۱۸. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، قم: کتب اسلامی، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۹. طلعتی، محمدهادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۳.
۲۰. عادل عبدالهی، محمود قاضی طباطبایی، مفهوم هم افزایی عقلانیت اقتصادی و اجتماعی در کنش فرزندانآوری پایین، نامه انجمن جمعیت شناسی ایران، سال دوازدهم، شماره ۲۳، بهار ۱۳۹۶، ص ۸۲.
۲۱. عباسی شوازی، محمد جلال، ناامنی اقتصادی و باروری: مطالعه موردی زنان دارای همسر شهرستان سنندج، دوره ۹، شماره ۱۷، تهران، ۱۳۹۴.
۲۲. عمید، حسن، فرهنگ لغت عمید، تهران: نشر امیرکبیر، ۱۳۷۷.
۲۳. عیوضی، منیره، فرزندانآوری در کلام معظم رهبری، مجله اشارات ایام، شماره ۱۷۳، ۱۳۹۷.
۲۴. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۸۲.
۲۵. قریب، محمد، تبیین اللغات التبیان الایات یا فرهنگ لغات قرآن، ج ۱، چاپ اول، تهران: انتشارات بنیاد، ۱۳۶۶.
۲۶. کلانتری، صمد، مقاله‌ی «بررسی جامعه‌شناسی گرایش به فرزندانآوری و برخی عوامل مرتبط با آن»، نشریه «جامعه‌شناسی کاربردی»، دوره ۲۱، شماره ۱، تبریز، ۱۳۸۹.
۲۷. کلینی، یعقوب، اصول کافی، بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۰۸.
۲۸. گیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی، ترجمه حسن روح الامینی، تهران، ۱۳۸۸.
۲۹. محمد بور، احمد، ایمان، محمد تقی، بازسازی معنایی پیامدهای تغییرات اقتصادی در کردستان، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸، ۱۳۸۷.
۳۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۶.